

ks. dr hab. Piotr Ryguła, prof. UKSW
Wydział Praw Kanonicznego
Katedra Prawa Wyznaniowego i Komparatystyki Prawniczej
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr lic. Aleksandry Nieczarowskiej
pt. *Teologiczne i kanoniczno-prawne aspekty pracy muzyka kościelnego*

Ocena rozprawy doktorskiej mgr lic. Aleksandry Nieczarowskiej została opracowana w związku z uchwałą Rady Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, podjętą na posiedzeniu Rady w dniu 22 stycznia 2021 r. (Uchwała RW/01/DR/3/2021). Wykonując wspomnianą wyżej uchwałę, sporządzam ocenę pracy wskazanej przez doktorantkę jako rozprawę doktorską, w celach właściwych przewodowi doktorskiemu prowadzonemu na rzeczonym Wydziale. Rozprawa doktorska napisana została pod kierownictwem ks. prof. dr hab. Piotra Krocza, kierownika Katedry Norm Ogólnych na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

1. Problem badawczy rozprawy doktorskiej

Tytuł rozprawy *Teologiczne i kanoniczno-prawne aspekty pracy muzyka kościelnego* określa zasadniczo podjętą w niej problematykę. Jeśli jednak chodzi o sprecyzowanie problemu badawczego, to Autorka recenzowanej pracy czyni to we Wstępie, stwierdzając: „Nadrzędnym problemem badawczym przedstawionym do rozwiązania w niniejszej pracy doktorskiej jest kwestia, czy Kościół w świetle obowiązującego porządku prawnego, powołując się na wykonywaną przez siebie działalność religijną i duszpasterską, ma prawo formułować w stosunku do muzyków kościelnych jako świeckich pracowników oraz kandydatów na pracowników określone wymogi wyznaniowe lub światopoglądowe dotyczące sfery życia prywatnego tychże osób” (s. 5). Innymi słowy: czy Kościół - pełniąc w społeczeństwie konkretną działalność ewangelizacyjno-pastoralną, opartą na fundamencie chrześcijańskich wartości dotyczących wiary, światopoglądu i wynikającego z nich stylu życia - ma prawo domagać się od osób, które zatrudnia, przestrzegania wspomnianych wartości?

Tak postawiony problem znajduje swoje odzwierciedlenie w treści kan. 1286.1 KPK 1983, do którego to Autorka odwołuje się w pierwszym akapicie Wstępu swojej pracy doktorskiej. W kanonie tym mowa jest o powinności przestrzegania w umowach o pracę „przepisów państwowych dotyczących pracy i życia społecznego” przez osoby zarządzające dobrami kościelnymi. Przepisy te winny być interpretowane i aplikowane, jak czytamy w dalszej części cytowanego kanonu „zgodnie z zasadami podawanymi przez Kościół”.

W dokumencie II Polskiego Synodu Plenarnego (1991-1999) zatytułowanym *Kościół wobec życia społeczno-gospodarczego* stwierdza się: „Kościół sam jest podmiotem gospodarczym jako pracodawca, właściciel i inwestor. Nie może formułować «idei przewodniej» w gospodarce, jeśli sam nie odnosi jej do siebie i własnej aktywności na tym polu. Jest to jeden z wyznaczników jego wiarygodności” (n. 54). W celu zachowania wspomnianej wiarygodności jako pracodawca Kościół zobowiązany jest więc „w takim samym stopniu jak inni pracodawcy do przestrzegania Kodeksu pracy, kształtowania stosunków pracy w aspekcie potrzeb rodziny, uczciwego traktowania pracowników” (n. 54).

Mówiąc o wiarygodności Kościoła należy jednak zwrócić uwagę także na inny, nie mniej ważny aspekt. Wiarygodność tą Kościół buduje bowiem nie tylko na zgodnym z prawem konkretnego państwa i własną nauką społeczną traktowaniem osób zatrudnianych w celu realizacji misji właściwej temu Kościołowi. Buduje ją także w oparciu o świadectwo życia tych osób, które pracują w i dla Kościoła, głosząc w ten sposób doktrynę wiary przykładem własnego życia. I tego aspektu wiarygodności „dotyka” nadrzędny problem badawczy recenzowanej dysertacji. W świadomości prawnej - kształtowanej nie tylko przez obowiązujące przepisy prawa kanonicznego, ale także doświadczeniem eklezjalnym - do dawania świadectwa wiary swoim życiem zobowiązane są w sposób szczególny osoby duchowne, m. in. poprzez obowiązki wyływające z przyjętych święceń (zob. kan. 273-289 KPK 1983). Przyjmując - jak miemam - takie założenie, Autorka dysertacji zadaje pytanie, czy Kościół „ma prawo formułować w stosunku do muzyków kościelnych jako świeckich pracowników oraz kandydatów na pracowników określone wymogi wyznaniowe lub światopoglądowe dotyczące sfery życia prywatnego tychże osób” (s. 5). Domniemywam również, że w tak sformułowanym pytaniu - może nieświadomie - zawarto założenie, że pracę muzyka kościelnego wykonuje tylko osoba świecka. Możliwe też, że studium ograniczone zostało świadomie do osób świeckich.

W celu realizacji zasadniczego celu badawczego mgr lic. Aleksandra Nieczarowska podejmuje w pracy analizę profesji muzyka kościelnego z perspektywy właściwych mu obowiązków zawodowych, niezbędnych kwalifikacji, warunków pracy a także roli muzyka w liturgii kościelnej. W ten sposób analizie poddaje ona uwarunkowania faktyczne i prawne wspomnianego zawodu - co określa ona jako cel poboczny przedmiotowej rozprawy (s. 5-6).

Sformułowanie wspomnianego wyżej, głównego problemu badawczego zobligowało Autorkę do odwołania się do pomocniczej hipotezy badawczej, wskazującej na teologiczny wymiar pracy muzyka kościelnego. Z kolei analiza tego wymiaru posłużyła jej do zbudowania teologicznych fundamentów wskazujących na eklezjalny a poniekąd także i pastoralny wymiar muzyki obecnej w liturgii Kościoła katolickiego a przez to eklezjalny i pastoralny wymiar pracy muzyka kościelnego.

Pragnę zaznaczyć, że hierarchia wyznaczonych przez Autorkę pracy celów badawczych nie wynika bezpośrednio z tytułu dysertacji, ale ze Wstępu i - jak można przypuszczać - jest wynikiem jej własnej oceny znaczenia tychże celów dla podjętych w dysertacji zagadnień.

2. Treść rozprawy doktorskiej

Praca składa się zasadniczo z trzech rozdziałów, poprzedzonych wstępem i uwieńczonych zakończeniem. We *Wstępie* Autorka uzasadnia dlaczego podjęła się studium konkretnej problematyki i doprecyzowuje podejmowane w ramach dysertacji problemy badawcze.

Rozdział pierwszy zatytułowany *Muzyka w życiu Kościoła* składa się z pięciu zasadniczych punktów. W pierwszym Autorka omówiła temat muzyki kościelnej z perspektywy tekstów biblijnych Starego i Nowego Testamentu. W punktach drugim i trzecim analizie poddała nauczanie Kościoła katolickiego dotyczące muzyki sakralnej przed i po Soborze Watykańskim II; w czwartym – pozostałą literaturę przedmiotu. Powyższa analiza tekstów biblijnych, doktrynalnych i opracowań wspomnianych źródeł posłużyła Autorce za podstawę do sformułowania w ostatnim punkcie pierwszego rozdziału analitycznej syntezy dotyczącej roli muzyki, jaką ta odgrywa we współczesnej liturgii. Synteza ta, wychodząc od kwestii pojęciowych, wskazuje na cele, przymioty i funkcje muzyki liturgicznej, jej rodzaje, wykonawców oraz kondycję we współczesnej, liturgiczno-pastoralnej działalności Kościoła katolickiego. Wyraźnie zastrzega ona, że celem pierwszego rozdziału nie jest „kompleksowe przedstawienie zagadnienia muzyki kościelnej na przestrzeni wieków a jedynie ukazanie zarysu całościowego spojrzenia na nie w świetle historii i nauczania Kościoła” (s. 6). Akceptując zawarte we *Wstępie* zastrzeżenie Autorki, treść rozdziału pierwszego sprawia, że praca doktorska ma charakter interdyscyplinarny. O ile bowiem rozdziały drugi i trzeci zawierają analizę z zakresu prawa kanonicznego i wyznaniowego, o tyle pierwszy wyraźnie dotyczy zagadnień z zakresu teologii. I ten właśnie rozdział ma zasadnicze znaczenie w ostatecznym formułowaniu odpowiedzi na pytanie zawarte w nadrzędnym problemie badawczym: czy i w jakim stopniu osoby świeckie, pracując dla i w Kościele w charakterze muzyka kościelnego, partycypują w właściwej temu Kościołowi misji o charakterze religijnym?

W dwóch pierwszych punktach rozdziału drugiego zatytułowanego *Regulacje kanoniczne dotyczące zawodu organistów i innych muzyków kościelnych w prawie kanonicznym powszechnym i partykularnym*, mgr lic. Aleksandra Nieczarowska analizuje normy dotyczące kwalifikacji oraz skorelowanych z nimi zadań i obowiązków muzyków kościelnych w wymiarze kanonicznego prawa powszechnego i partykularnego. Ta część recenzowanej dysertacji stanowi rzetelną, precyzyjną analizę obowiązujących przepisów a jej niewątpliwym atutem jest studium prawa partykularnego na poziomie poszczególnych diecezji i archidiecezji w Polsce. Analizowane regulacje prawodawcy diecezjalnego dotyczą kwalifikacji oraz zadań i obowiązków muzyków kościelnych na terenie 12 różnych diecezji i archidiecezji w Polsce. Ograniczenie analizy do wspomnianej liczby diecezji nie wynika z zaniedbania Autorki dysertacji, ale z niemożliwości dotarcia do unormowań prawodawcy diecezjalnego. Niedopatrzaniem zaś po jej stronie jest zwrócenie się wyłącznie do polskich diecezji i niezaznaczenie tego terytorialnego zawężenia analizy ani w tytule rozdziału, ani w tytule całej pracy.

Po omówieniu wspomnianych przepisów, w punkcie trzecim drugiego rozdziału Autorka powraca do zagadnienia teologicznego wymiaru zawodu muzyka kościelnego, w takim zakresie, w jakim czyni to prawodawca kościelny w ramach stanowionych przez siebie przepisów. Z pewnością wartością dodaną w wyszczególnieniu z analizy czysto prawnej wspomnianych przepisów kanonicznych ich warstwy teologicznej jest wskazanie na obecność teologiczno-eklezyjnego wymiaru pracy muzyka kościelnego w przepisach kanonicznych. Innymi słowy, w punkcie trzecim Autorka wskazuje, że doktryna teologiczna dotycząca muzyki w liturgii Kościoła, omówiona w rozdziale pierwszym dysertacji, znajduje swoje odzwierciedlenie w zapisach konkretnych przepisów kanonicznych. Interesującym wydaje się próba sformułowania postulatów *de lege lata* i *de lege ferenda*. Niestety analiza obowiązujących aktualnie przepisów i ich aplikacji zawarta w ostatnim punkcie drugiego rozdziału ogranicza się zasadniczo do opisu realiów znanych z niektórych polskich parafii; zaś duża część propozycji *de lege ferenda* ma charakter na tyle ogólny, iż trudno im będzie stanowić konkretny punkt wyjścia do konkretnych zmian obowiązującego prawa lub zarządzenia sytuacji jego braku.

Szczególne zainteresowanie wzbudziła we mnie lektura trzeciego rozdziału i to nie tylko dlatego, że prawo wyznaniowe jest przedmiotem moich wieloletnich zainteresowań. Zatytułowany *Regulacje prawa polskiego dotyczące zawodu muzyka kościelnego oraz ich zastosowanie* tekst wspomnianego rozdziału dotyka niezwykle ważnego i trudnego w praktycznej realizacji problemu aplikacji kan. 1286.1 KPK 1983 w Kościele katolickim w Polsce. W rozdziale tym Autorka omówiła takie zagadnienia jak: kategoryzacja zawodu organisty w ramach klasyfikacji zawodów i specjalności istniejącej w systemie prawa polskiego; formy zatrudnienia muzyka kościelnego w świetle prawa polskiego w zderzeniu z praktyką (także na poziomie Kościoła partykularnego); zakaz dyskryminacji w zatrudnieniu ze względu na religię; analiza orzecznictwa w zakresie dyskryminacji ze względu na religię lub światopogląd przez pracodawców wyznaniowych. W końcu, w punkcie szóstym rozdziału trzeciego Autorka ponownie wraca do teologicznych fundamentów liturgii i muzyki kościelnej w celu uzasadnienia kryterium religijnego i światopoglądowego w kwestiach związanych z zatrudnianiem muzyków kościelnych tym razem w prawie polskim. W tym miejscu pragnę wyrazić wątpliwość, jaka nasunęła mi się jako recenzentowi w czasie lektury rozdziału trzeciego. Zarówno bowiem jego tytuł, jak i zasadnicza jego treść wskazują na zawężenie przedmiotowego zakresu analizy w tym rozdziale do zagadnień z zakresu prawa polskiego. Tymczasem temat całej pracy na takie zawężenie nie wskazuje.

3. Bibliografia

Bibliografia recenzowanej dysertacji podzielona została na dwie części, tj. *Źródła* i *Literaturę przedmiotu*. W ramach *Źródeł* wyróżniono także dwie zasadnicze części: *Enuncjacje Kościoła katolickiego i Kościoła ewangelicko-augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej* oraz *Akty normatywne prawa świeckiego*. Źródła prawa kościelnego podzielono na: *Dokumenty papieży*, *Dokumenty prawa powszechnego*, *Dokumenty prawa partykularnego*, *Dokumenty Kościoła ewangelicko-augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej*. Powyższy

podział jest zasadny, metodologicznie poprawny i konsekwentny. Kwerenda materiału źródłowego i literatury przedmiotu została zrobiona z należytą starannością a liczba cytowanych pozycji jest nie tylko ilościowo wystarczająca, ale naprawdę spora, co świadczy o jakości pracy wykonanej w tym zakresie przez Autorkę recenzowanej pracy.

Oprócz źródeł i literatury przedmiotu mgr lic. Aleksandra Nieczarowska zebrała także inny materiał, który posłużył jej do analizy zagadnienia. W maju 2019 r. zwróciła się ona z pytaniami w formie ankiety do wszystkich kurii archidiecezjalnych i diecezjalnych w Polsce. Pytania te dotyczyły istniejącego w każdej z konkretnych diecezji prawa w zakresie zatrudniania muzyków kościelnych, rodzajów umów między parafią a muzykami kościelnymi, ilości umów o wolontariat oraz umów typu zlecenie w porównaniu do pozostałych form zatrudnienia, stosowania kryteriów religijnych i światopoglądowych przy zatrudnianiu wspomnianych osób, w końcu zaistniałych sporów między parafią a muzykami kościelnymi odczytywanych przez jedną ze stron jako spór, którego przedmiotem jest dyskryminacja w zatrudnieniu. Ankieta została przygotowana w konsultacji z Kościelnym Inspektorem Ochrony Danych Osobowych ks. prof. dr. hab. Piotrem Krocziem. Ankietę taką sformułowano mając świadomość trudności, jakie mogą zaistnieć w dostępie do danych badawczych. Dlatego też zapewniono w niej pełną anonimowość danych identyfikujących konkretną jednostkę administracji kościelnej oraz to, że przesłane dane posłużą wyłącznie do celów naukowych, związanych z powstającą pracą. Możliwe, że właśnie z powodu obaw dotyczących różnych kwestii dotyczących przetwarzania danych, nie wszystkie diecezje odpowiedziały na prośbę Autorki. Pomimo niepełnego odzewu ze strony wspomnianych podmiotów, mgr lic. Aleksandra Nieczarowska uzyskała nieanalizowany dotąd materiał do studium zagadnienia.

4. Metoda i język rozprawy

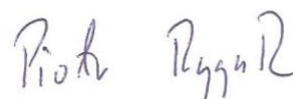
W trakcie studium, którego przedmiotem były przepisy prawa kanonicznego i państwowego regulujące kwestie związane z zatrudnieniem muzyka kościelnego, Autorka dysertacji zastosowała metodę analityczną; metodę porównawczą - w odniesieniu do kanonicznego prawa partykularnego obowiązującego w poszczególnych diecezjach Polski w tym, co odnosi się do kwalifikacji, zakresu obowiązków zawodowych, rodzajów umów preferowanych w danych diecezjach czy stosowania kryterium religijnego przy zatrudnianiu muzyka kościelnego. W poszukiwaniu fundamentu teologiczno-eklezyjnego profesji muzyka kościelnego, którego wykazanie umożliwiłoby odwoływanie się pracodawcy kościelnego do kwestii wyznania i światopoglądu w zatrudnianiu i ocenie realizacji przez osobę zatrudnioną wymogów właściwych takiej pracy, zastosowała ona metodę dialektyczną. Metodą historyczną z kolei posłużyła się do analizy roli, jaką odgrywała muzyka w religii w czasach Starego i Nowego Testamentu. W końcu, do wyciągnięcia i sformułowania wniosków z całości przeprowadzonego studium zagadnienia Autorka dysertacji zastosowała metodę syntezy.

Język, jakim posługuje się mgr lic. Aleksandra Nieczarowska jest precyzyjny, zarówno jeśli chodzi o terminologię właściwą naukom teologicznym, jak i prawnym. Szczególna biegłość i praktyka stosowania widoczna jest w zakresie języka, jakim posługują się specjaliści w zakresie prawa państwowego.

5. Ocena końcowa

Na wysoką ocenę zasługuje wybór nie tyle samego tematu dysertacji, ile problemu badawczego (trudnego z wielu powodów i aktualnego) oraz próba jego analizy z perspektywy interdyscyplinarnej. W tym też zakresie dysertacja mgr lic. Aleksandry Nieczarowskiej stanowi pewnego rodzaju *novum* z perspektywy istniejącej w języku polskim literatury przedmiotu. Zamieszczone zaś w recenzji nieliczne uwagi krytyczne nie wpływają na ostateczną, pozytywną ocenę całości dysertacji. Taka ocena recenzowanej pracy umożliwia mi stwierdzenie, że rozprawa doktorska pani mgr lic. Aleksandry Nieczarowskiej spełnia wymagania ustawowe stawiane pracom doktorskim w prawie polskim (*Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*, art. 13 ust. 1, w: Dz. U. Nr 65, poz. 595 z późn. zm.). W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie pani mgr lic. Aleksandry Nieczarowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Katowice, 18.04.2021

ks. dr hab. Piotr Ryguła, prof. UKSW